

Grécka čítanka pre teológov
Didaktická antológia anotovaných gréckych textov

Peter Málík

Obsah

Úvod 6

I. Nová zmluva 8

1. 1. Jánov list 1,1-2,2 9
2. 1. Jánov list 2,28-3,10 11
3. List Rimanom 3,21-31 13
4. List Rimanom 5,1-11 15
5. List Rimanom 8,1-17 17
6. List Kolosanom 1,1-23 19
7. List Filipanom 1,27-2,13 22
8. 1. List Petra 1,1-21 24
9. List Hebrejom 11 26
10. Evanjelium podľa Marka 1,1-28 30
11. Evanjelium podľa Matúša 26,1-35 33
12. Evanjelium podľa Lukáša 23,13-50 36
13. Evanjelium podľa Jána 20 40
14. Skutky apoštolov 2,1-24 43
15. Zjavenie Jána 21 46

II. Septuaginta 50

1. Žalm 22 (MT 23) 51
2. Žalm 135 (MT 136) 53
3. Genezis 18,1-15 56
4. Izaiáš 52,13-53,12 58
5. Izaiáš 40 60

III. Ranokresťanská literatúra 64

1. Nicejsko-konštantinopolské vyznanie 65

2. Epištola Barnabášova 19 67

3. Didaché 1-5 70

IV. Novozmluvné rukopisy 75

1. Niekoľko poznámok k čítaniu gréckych rukopisov Novej zmluvy 76

2. Ján 1,1-13: Moderný kritický text 81

3. P75 82

4. P66 84

5. Codex Vaticanus 86

6. Codex Sinaiticus 88

V. Bibliografia 90

Úvod

Hlavným cieľom tejto čítanky je premostiť znalosť základov gréčtiny nadobudnutú v prvom roku štúdia jazyka a prácu s reálnymi gréckymi textami, s ktorými sa študent teológie stretne počas následného štúdia alebo v neskoršej cirkevnej či academickej praxi. Táto fáza sa ukazuje ako kľúčová, keďže učebnice gréckej gramatiky často pracujú s umelo vytvorenými vetami, určenými k prehĺbeniu teoretických vedomostí. V reálnom starobyľom texte je však študent konfrontovaný s gramatickými javmi, ktorých výber vôbec nebol motivovaný didakticky; inými slovami, gramatika v literárnych textoch slúži významu, ktorý chcel autor komunikovať, nie primárne k precvičeniu jej znalostí. Je to práve pri prvom kontakte so starobyľými textami, keď sa študenti dostávajú do úzkych – a preto vznikol tento učebný text.

Prekľnutie tejto problematickej fázy facilituje učebnica dvomi spôsobmi, a to pestrou selekciou kratších textov a didaktickými anotáciami. Čo sa týka selekcie, texty, ktoré som vybral, sú dostatočne dlhé na to, aby študent získal reálnu skúsenosť so starogréckou literatúrou, no zároveň dostatočne krátke, aby pôsobili didakticky a nie odstrašujúco. Zároveň sa dĺžka príp. komplexita textov postupne zväčšuje. Anotácie pozostávajú hlavne z glosárov slovnej zásoby ku každému textu a, v menšej miere, z gramatických analýz zložitejších tvarov. K slovnej zásobe sú uvedené lexémy, ktoré sa v štandardnom kritickom texte Novej zmluvy¹ vyskytujú menej ako desaťkrát. Hoci ide na prvý pohľad o arbitrárne kritérium – obzvlášť v prípade statí zo Septuaginty a ranokresťanskej literatúry – je obhájiteľné skutočnosťou, že študent teológie, ktorému je táto čítanka primárne venovaná, pracuje hlavne s Novou zmluvou, a je preto oboznámený hlavne s jej slovnou zásobou. Slová, ktoré sa v Novej zmluve vyskytujú viac ako desaťkrát, sa štandardne uvádzajú v učebniciach a memorizačných kartičkách, takže je žiadúce zamerať sa práve na tie, ktoré v tejto selekcii absentujú. Ešte arbitrárnejšou sa môže zdať selekcia slov (spravidla slovies), kde autor študentovi pomáha s určovaním gramatických kategórií. Ide tu hlavne o tvary, ktoré sa vymykajú bežným morfológickým vzorcom, s ktorými sa študent s najvyššou pravdepodobnosťou oboznámil počas štúdia gréckej gramatiky.

Keďže čítanka je primárne mienená pre študentov teológie, selekcia textov pozostáva hlavne z novozmluvných pasáží, keďže práve grécka Nová zmluva tvorí drvivú väčšinu gréckych textov,

1 Za štandardný kritický text sa považuje Nestle-Aland, 28. vyd. a USBGNT, 5. vyd: Barbara Aland, Kurt Aland, Eberhard Nestle, Erwin Nestle, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini, and Bruce M. Metzger, eds., *Novum Testamentum Graece* (28th rev. edn, edited by the Institute for New Testament Research Münster Westphalia under the direction of Holger Strutwolf; Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012); Barbara Aland, Kurt Aland, Iōan. D. Karavidopoulos, Carlo Maria Martini, Bruce M. Metzger, and Holger Strutwolf, *The Greek New Testament* (5th rev. edn; London/New York: United Bible Societies, 2014). Taktiež dôležité je nové kritické vydanie z dielne Tyndale House, Cambridge: *The Greek New Testament, Produced at Tyndale House*, ed. Dirk Jongkind (Crossway: Wheaton, 2017).

s ktorými príde počas štúdia do kontaktu. Po naštudovaní novozmluvných textov v čítanke by mal byť študent pripravený čítať grécku Novú zmluvu s porozumením, a to bez väčších ťažkostí (za predpokladu, že bude pracovať so slovníkom). Preto, aby sa študentova jazyková kompetencia neobmedzovala iba na novozmluvné texty, obsahuje čítanka aj výber piatich pasáží zo Septuaginty, ako aj tri neskoršie ranokresťanské texty.² Týmto je študentovi dopriata príležitosť nahliadnuť do iných gréckych textov než Nová zmluva, ktorej sa počas štúdia primárne venuje. Širší obzor textov zaručí lepšiu zručnosť pri čítaní samotnej Novej zmluvy ako aj hlbšie porozumenie literárneho a jazykového kontextu, v ktorom novozmluvné texty vznikli. S tým súvisí aj skutočnosť, že vo veľkej väčšine prípadov práve z gréckeho prekladu Starej zmluvy vychádzajú citáty a narážky, ktorými novozmluvné texty oplývajú v tak hojnej miere. Schopnosť orientovať sa v Septuaginte musí preto byť pre novozmluvného bádateľa úplnou samozrejmosťou, a preto je prínosné, keď túto zručnosť nadobudne už počas prvého stupňa vysokoškolského štúdia. Preniknutie do ranokresťanskej literatúry zasa študentovi odhalí, aj keď v len veľmi stručnej forme, nový bádateľský obzor patristiky a s ním spojené štúdium pôsobenia biblických textov v nových kontextoch. Napokon sú na spestrenie do antológie zaradené aj úseky zo štyroch rukopisných verzií krátkej pasáže z Evanjelia podľa Jána, aby mal študent skúsenosť s gréckym textom z obdobia pred vynálezom kníhtlače – so všetkým, čo to obnáša: text bez medzier, interpunkcie a diakritiky s variantnými čítaniami a pisárskymi omylmi, atď.³ Štúdium takýchto textov je síce doménou textovej kritiky, no je beztak prospešné, keď študent do tohto typu bádania prenikne už počas prvých semestrov štúdia gréckeho jazyka. Obohatený touto skúsenosťou bude študent lepšie pripravený na prácu s kritickým aparátom pri exegéze Novej zmluvy.

-
- 2 Selekcia textov zo Septuaginty vychádza z klasického vydania Alfred Rahlfs and Robert Hanhart, eds., *Septuaginta* (Editio altera; Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2006). Pasáže z Didaché a Epištoly Barnabášovej sú adaptované z Bart D. Ehrman, ed., *Apostolic Fathers*, vol. 24–5 (2 vols.; Loeb Classical Library; Cambridge/London: Harvard University Press, 1994). Text nícejsko-konštantínopolského vyznania pochádza z liturgie sv. Jána Zlatoústeho; porov. <https://www.goarch.org/-/the-divine-liturgy-of-saint-john-chrysostom>.
 - 3 Pre úvod do problematiky biblických rukopisov, vid' Bruce M. Metzger, *Manuscripts of the Greek Bible: An Introduction to Greek Palaeography* (2nd corrected edn; New York/Oxford: Oxford University Press, 1981). Pre pokročilejšieho čitateľa sa však odporúča modernejšia, rozsiahlejšia a metodicky precíznejšia publikácia D. C. Parkera, *An Introduction to the New Testament Manuscripts and Their Texts* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008).

Nová zmluva

Slovní zásoba

ἀγνίζω očistovat (kulticky, mravně)

ποταπός aký, akého druhu, aký velký, úžasný

Niekoľko poznámok k čítaniu gréckych rukopisov Novej zmluvy

Grécky rukopisný text sa na prvý pohľad výrazne odlišuje od moderného tlačeneho vydania, s ktorým študent teológie bežne pracuje. Kým v každom tlačennom vydaní je text riadne odsadený, obsahuje konzistentnú diakritiku a interpunkciu, každé slovo je písané zvlášť, vety začínajú veľkým písmenom, atď. – podobne ako v prakticky každom inom modernom texte –, najstaršie rukopisy prezentujú text ako súvislú sekvenciu veľkých písmen (majuskula) bez medzier, len s veľmi minimálnym (nezriedka žiadnym) štruktúrovaním na mikro- a makrosyntaktickej úrovni. Spôsob písania textu bez medzier sa nazýva *scriptio continua* a nachádzame ho v prakticky všetkých starobylých gréckych a latinských rukopisoch. V najstarších rukopisných textoch je interpunkcia použitá len sporadicky, v niektorých prípadoch vôbec. To isté platí aj pre diakritiku; konzistentné použitie prízvukov a prídychov pozorujeme až v neskorších byzantských minuskulách. Čítanie textu v *scriptio continua* bolo síce náročné, keďže však v dobe ich vzniku a používania išlo o štandardnú prezentáciu textu, pre antického čitateľa nepredstavovalo významnú prekážku – zvlášť keď si uvedomíme, že čítanie v antike väčšinou prebiehalo nahlas, praktizovalo sa primárne v komunitnom kontexte a bolo do značnej miery vecou vzdelanej elity.¹²⁴ Je to práve pri hlasnom čítaní, keď sa aj pre súčasného čitateľa *scriptio continua* prebúda k životu, keďže znenie začína foneticky pripomínať text, ktorý pozná z moderných kritických vydání.

Ďalším špecifikom biblických rukopisov je použitie rôznych skratiek. V prvom rade ide o pomerne stabilnú skupinu pätnástich podstatných mien, ktoré textová kritika nazýva *nomina sacra*; tieto sa objavujú v kontrahovanej podobe, t.j. väčšinou sa tvoria pomocou prvých a posledných písmen slova a sú vyznačené supralineárnou čiarkou. Najkonzistentnejšie sa v skrátenej podobe objavujú slová Ἰησοῦς (ἰς), θεός (θς), χριστός (χς), κύριος (κς); veľmi často sú kontrahované aj substantíva πνεῦμα (πνα), ἄνθρωπος (ανος), σταυρός (σς); menej konzistentný je výskyt skupiny nasledovných ôsmich slov: πατήρ (πηρ), υἱός (υς), σωτήρ (σηρ), μήτηρ (μηρ), οὐρανός (ουνος), ἰσραήλ (ιηλ), δαυὶδ (δαδ), ἱεροσολήμ (ιλημ).¹²⁵ Popri *nomina sacra* nachádzame v rukopisoch, i keď v menšej miere, rôzne skratky pre číslovky. Podobne ako v latinčine, aj v gréčtine ako číslice slúžia rôzne písmená alfabety, ktorým je priradená numerická hodnota.¹²⁶ Číselné skratky teda pozostávajú z rôznych gréckych písmen s príslušnou numerickou hodnotou; podobne ako *nomina sacra* sú označené supralineárnou čiarkou. Číselné skratky sa bežne objavujú v dokumentárnych papyroch, t.j. v textoch,

124 Pre rozsiahle pojednanie o čítaní v rímskej antike, s prihliadnutím na socio-historické faktory, vid' William A. Johnson, 'Toward a Sociology of Reading in Classical Antiquity', *AJPh* 121 (2000) 593–627.

125 Otázka pôvodu ako aj funkcie skratiek *nomina sacra* je sporná. Pre podrobnejšiu diskusiu, vid' Larry W. Hurtado, 'The Origin of the *Nomina Sacra*: A Proposal', *JBL* 117 (1998) 655–73.

126 Vid' Metzger, *Manuscripts*, 7–9.

ktoré pochádzajú prevažne z obchodného či administratívneho prostredia.¹²⁷ Nie je vylúčené, že pisári, ktorí produkovali naše najstaršie rukopisy, prepisovali aj takéto texty a pod vplyvom dokumentárneho štýlu vniesli číselné skratky aj do kópií textu Novej zmluvy.

V neposlednom rade môžu rukopisy študenta prekvapiť miestami odlišným znením v porovnaní s kritickým textom. Kým moderné kritické vydania sú produktom editorov, ktorí text zostavili na základe kritickej komparácie rukopisov a vyhodnotenia ich variantných čítaní, rukopisy sú ručne zhotovené prepisy rovnako zhotovených starších prepisov. Technologický rozdiel medzi kníhtlačou a manuálnym prepisom je zjavný: zatiaľ čo produktom kníhtlače je ľubovoľné množstvo identických kópií (pokiaľ nedošlo k porušeniu matric), ručný prepis predstavuje zdĺhavú činnosť náročnú na čas aj koncentráciu, ktorého produktom je jedna kópia, odlišná od predlohy. Produkt ručného prepisovania sa od predlohy môže líšiť odsadením textu, písmom a novými variantnými čítaniami, ktoré pisár do textu vniesol z nepozornosti či snahy objasniť (z jeho pohľadu) obskúrne znenie. Môže sa stať, že sa pisár dopustil tak závažnej chyby, že výrazným spôsobom došlo k narušeniu morfológie či syntaxe; v takom prípade je potrebné porovnať znenie s inými rukopismi, prípadne kritickým textom, aby študent vyhodnotil k akej zmene/chybe došlo, resp. aké by mohlo byť pôvodné znenie danej pasáže.

Aby sa študent aspoň čiastočne oboznámil s diverzitou rukopisného podania, uvádzame selekciu štyroch známych ranokresťanských rukopisov. Ide o dva exempláre papyrov a majuskul významných pre porozumenie a rekonštrukciu textu Novej zmluvy:¹²⁸

Rukopis	Miesto	Datovanie (st. n.l.)	Obsah
ⲡ ⁷⁵	Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatikán	III	Lk 3,18–Jn 15,10 (<i>passim</i>)
ⲡ ⁶⁶	Bibliotheca Bodmeriana, Vatikán + Chester Beatty Library, Dublin + Institut für Altertumskunde, Kolín nad Rýnom	III	Jn

127 Porov. Eric G. Turner, *Greek Manuscripts of the Ancient World* (2nd edn, revised and enlarged, edited by P. J. Parsons; BICS Supplement 46; Oxford: University of London, Institute of Classical Studies, 1987) 15; Hermann Harrauer, *Handbuch der griechischen Paläographie*, Teil 1: *Textband*, Teil 2: *Tafelband* (Bibliothek des Buchwesens 20; Stuttgart: Anton Hiersemann, 2010) 1.67–9.

128 Hoci je delenie rukopisov gréckej Novej zmluve na papyri, majuskuly, minuskuly a lekcionáre zaužívané, a pravdepodobne k radikálnej zmene v blízkej budúcnosti nedôjde, ide o hlboko problematickú taxonómiu: nemetodicky mieša štýl písma (majuskula, minuskula) s materiálom (papyrus) a liturgickým použitím (lekcionár). Lekcionáre sú spravidla písané minuskulou, papyri majuskulou, pričom majuskuly označujú pergamenové kódexy – taktiež písané majuskulou. Naproti tomu sa minuskuly popri pergamenových exemplároch vyskytujú aj v papierovom vyhotovení.

P66

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΚΑΙ
 ΕΝΑΡΧΗ ΗΝ ΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΟΛΟΓΟΣ ΗΝ ΤΡΟΣΟΝ
 ΚΑΙ ΤΟΣ ΗΝ ΟΛΟΓΟΣ ΟΥΤΟΣ ΗΝ ΕΝΑΡΧΗ ΠΡΟΣ
 ΠΑΝΤΑ ΑΥΤΟΥ ΕΓΕΝΕΤΟ ΚΑΙ ΧΩΡΙΣΑ
 ΕΓΕΝΕΤΟ ΟΥΔΕΝ ΟΡΕΓΟΝ ΕΝ ΑΥΤΩ ΖΩΗ
 ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΗΝ ΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ
 ΚΑΙ ΤΟ ΦΩΣ ΕΝ ΤΗΣ ΚΟΤΙΑ ΦΑΙΝΕΤΗ ΚΑΙ Η
 ΣΚΟΤΙΑ ΑΥΤΟΥ ΚΑΤΕΛΑΒΕΝ
 ΕΓΕΝΕΤΟ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΑΠΕΣΤΑΛΜΕΝΟΣ ΠΑ
 ΡΘΟΥ ΟΝΟΜΑΤΩ ΙΩΑΝΝΗΣ ΟΥΤΟΣ ΗΝ
 ΘΕΝΕΙΣ ΜΑΡΤΥΡΙΑΝ ΙΝΑ ΜΑΡΤΥΡΗΣΗ
 ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΦΩΤΟΣ ΙΝΑ ΠΑΝΤΕΣ ΑΠΕΙΣΤΟΥ
 ΣΩΣΙΝ ΔΙΑ ΤΟΥ ΟΥΚ ΗΝ ΚΕΙΣΤΕ
 ΦΩΣ ΑΛΛΑ ΙΝΑ ΜΑΡΤΥΡΗΣΗ ΠΕΡΙ ΤΟΥ
 ΦΩΤΟΣ ΗΝ ΤΟ ΦΩΣ ΤΟ ΑΛΗΘΙΝΟΝ ΟΥ ΟΥ
 ΤΙ ΖΕΙ ΠΑΝΤΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΕΙΧΟ ΚΕΙΣ
 Η ΤΟΝ ΚΟΣΜΟΝ ΕΝ ΤΩ ΚΕΙΣ ΜΩΡΟΤΗ
 ΟΚΟΣ ΜΟΣ ΔΙΑ ΤΟΥ ΕΓΕΝΕΤΟ ΚΑΙ ΤΟΣ
 ΜΟΣ ΑΥΤΟΥ ΟΥΚ ΕΓΝΑ ΕΓΕΝΕΤΟ ΔΙΑΝΑ
 ΚΑΙ ΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΟΥ ΠΑΡΕΛΑΒΟΝ ΟΥ
 ΔΕ ΕΛΑΒΟΝ ΑΥΤΟΝ ΕΔΕΥΚΕΝ ΑΥΤΟΝ
 ΣΟΥ ΚΕΙΑΝ ΤΕ ΚΝΑΟΥ ΕΓΕΝΕΤΟ ΑΥΤΟΥ
 ΠΙΣΤΕΥΟΥΣ ΙΝΑ ΕΙΣ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΑΥΤΟΥ
 ΚΕΙΣ ΔΙΑ ΤΩΝ ΟΥΔΕ ΕΧΘΕΡΗ
 ΣΑΡΧΟΣ ΟΥΔΕ ΕΧΘΕΡΗ ΜΑΤΡΟΣ ΚΑΙ
 ΑΛΛΑ ΕΚ ΘΥ ΕΓΕΝΕΝ ΗΘΗΣΑΝ ΚΑΙ